

ISHSIZLIK MUAMMOSI VA UNI KAMAYTIRISH YO'LLARI

Abduqahhorov Abdulaziz Abdurahmonovich

1-bosqich talabasi

Toshkent davlat agrar universiteti Agroiqtisodiyot,
logistika va xizmatlari fakelteti

Faxriddinov Abdulhakim Ziyaiddinovich

Ilmiy rahbar:

Toshkent Davlat Agrar Universiteti "Agroiqtisodiyot"
kafedrasi assistenti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19657465>

Annotatsiya: Ushbu maqolada ishsizlik muammosining mohiyati, uning kelib chiqish sabablari va asosiy turlari tahlil qilinadi. Ishsizlikning jamiyat va iqtisodiyotga ko'rsatadigan salbiy ta'siri yoritilib, uni kamaytirishning samarali yo'llari ko'rib chiqiladi. Xususan, yangi ish o'rinlari yaratish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, kasb-hunar ta'limini rivojlantirish hamda investitsiyalarni jalb etish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: Ishsizlik, mehnat bozori, bandlik, iqtisodiy o'sish, tadbirkorlik, investitsiya, ish o'rinlari, kasb-hunar, aholi daromadi, bandlik siyosati.

Annotation: This article analyzes the essence of the unemployment problem, its causes, and main types. The negative impact of unemployment on society and the economy is highlighted, and effective ways to reduce it are considered. In particular, special attention is paid to creating new jobs, supporting small business and private entrepreneurship, developing vocational education, and attracting investments.

Keywords: Unemployment, labor market, employment, economic growth, entrepreneurship, investment, jobs, vocational education, household income, employment policy.

Аннотация: В данной статье анализируются сущность проблемы безработицы, причины её возникновения и основные виды. Освещается негативное влияние безработицы на общество и экономику, а также рассматриваются эффективные пути её сокращения. Особое внимание уделяется созданию новых рабочих мест, поддержке малого бизнеса и частного предпринимательства, развитию профессионального образования и привлечению инвестиций.

Ключевые слова: безработица, рынок труда, занятость, экономический рост, предпринимательство, инвестиции, рабочие места, профессиональное образование, доходы населения, политика занятости

Bugungi kunda har bir mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida mehnat bozori holati va aholining bandlik darajasi muhim o'rin tutadi. Ishsizlik

esa ushbu tizimdagi eng dolzarb va murakkab ijtimoiy-iqtisodiy muammolardan biri hisoblanadi. U nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlarga, balki jamiyatning ijtimoiy barqarorligiga, aholi turmush darajasiga va davlatning umumiy rivojlanishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ishsizlik muammosi zamonaviy iqtisodiyotda turli omillar natijasida yuzaga keladi. Jumladan, iqtisodiy o'sish sur'atlarining o'zgarishi, texnologik taraqqiyot, mehnat bozoridagi talab va taklif nomutanosibligi, demografik o'zgarishlar hamda global iqtisodiy inqirozlar ushbu muammoning asosiy sabablaridan hisoblanadi. Shu bilan birga, ayrim hududlarda ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarining yetarli darajada rivojlanmaganligi ham ishsizlik darajasining oshishiga olib keladi. Ishsizlikning ortishi mamlakat iqtisodiyotiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Xususan, ishlab chiqarish hajmining kamayishi, yalpi ichki mahsulot o'sish sur'atlarining sekinlashishi, davlat byudjeti daromadlarining qisqarishi va aholi xarid qobiliyatining pasayishi kabi iqtisodiy oqibatlar yuzaga keladi. Bundan tashqari, ishsizlik ijtimoiy muammolarni ham keltirib chiqarib, kambag'allik darajasining oshishi, migratsiya jarayonlarining kuchayishi va ijtimoiy barqarorlikning zaiflashishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu sababli ishsizlikni chuqur o'rganish, uning kelib chiqish sabablari va oqibatlarini tahlil qilish hamda uni kamaytirish bo'yicha samarali chora-tadbirlarni ishlab chiqish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir. Mazkur maqolada ishsizlik muammosi, uning turlari, asosiy sabablari va iqtisodiyot hamda jamiyatga ta'siri batafsil yoritiladi. Shuningdek, ishsizlikni kamaytirish yo'llari bo'yicha amaliy taklif va tavsiyalar beriladi.

Ishsizlikning asosiy sabablari

Ishsizlikning vujudga kelishi ko'plab omillar bilan bog'liq bo'lib, ular iqtisodiy tizimning holati, mehnat bozori sharoiti hamda jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlar bilan chambarchas aloqadordir. Har bir mamlakatda ishsizlik darajasi turlicha bo'lsa-da, uning asosiy sabablari deyarli o'xshash bo'ladi. Birinchi navbatda, iqtisodiy o'sish sur'atlarining pasayishi ishsizlikning muhim sabablaridan biridir. Agar mamlakatda ishlab chiqarish hajmi kamayib, korxonalar daromadi qisqarsa, ular xarajatlarni kamaytirish maqsadida ishchi xodimlarni qisqartiradi. Natijada mehnat bozorida ish izlovchilar soni ortadi. Ayniqsa iqtisodiy inqiroz davrlarida bu holat yaqqol namoyon bo'ladi. Ikkinchi muhim sabab — mehnat bozorida talab etilayotgan malaka va ko'nikmalarning ishchi kuchida yetarli emasligidir. Hozirgi davrda texnologiyalar tez sur'atlarda rivojlanmoqda. Raqamli iqtisodiyot, avtomatlashtirish va sun'iy intellekt kabi yo'nalishlarning kengayishi natijasida eski kasblarga talab kamayib, yangi mutaxassisliklarga ehtiyoj ortmoqda. Agar fuqarolar zamonaviy bilimlarga ega

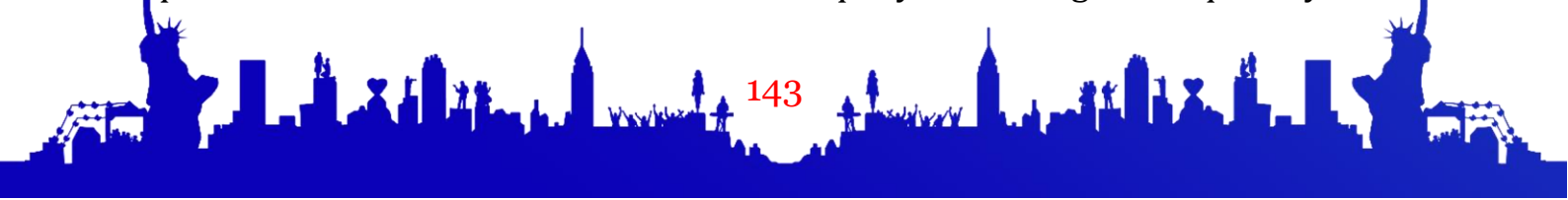

bo'lmasa, ular bo'sh ish o'rinlariga mos kelmaydi va ishsizlik yuzaga keladi. Uchinchi sabab demografik omillar bilan bog'liq. Aholi sonining tez o'sishi, yoshlar ulushining ko'payishi mehnat bozoriga kirib kelayotganlar sonini oshiradi. Har yili minglab yoshlar ta'lim muassasalarini tamomlab, ish izlay boshlaydi. Agar iqtisodiyotda yetarli darajada yangi ish o'rinlari yaratilmasa, yoshlar o'rtasida ishsizlik darajasi ortadi. To'rtinchi sabab hududiy nomutanosiblikdir. Ayrim viloyat va shaharlarda sanoat, savdo, xizmat ko'rsatish va ishlab chiqarish rivojlangan bo'lsa, boshqa hududlarda iqtisodiy faollik past bo'lishi mumkin. Natijada ish o'rinlari hududlar bo'yicha notekis taqsimlanadi. Bu esa ichki migratsiyani kuchaytirib, ayrim hududlarda ishsizlikning ko'payishiga olib keladi. Beshinchi sabab sifatida mavsumiy omillarni ko'rsatish mumkin. Qishloq xo'jaligi, qurilish, turizm kabi sohalarda ish hajmi fasllarga qarab o'zgaradi. Masalan, hosil yig'im-terimi davrida ishchi kuchiga talab ortadi, mavsum tugagach esa kamayadi. Shu bois ayrim fuqarolar yilning ma'lum qismida vaqtincha ishsiz qoladilar. Oltinchi sabab ish haqi darajasi va mehnat sharoitlarining qoniqarsizligidir. Ba'zan mavjud bo'sh ish o'rinlari bo'lsa-da, ish haqi kamligi yoki ish sharoitining og'irligi sababli fuqarolar bunday ishlarda ishlashni istamaydi. Natijada ish o'rinlari bo'sh qoladi, biroq ishsizlik saqlanib qoladi. Yettinchi sabab tashqi iqtisodiy omillar bilan bog'liq. Jahon bozoridagi o'zgarishlar, eksport-import hajmining qisqarishi, valyuta inqirozlari yoki global moliyaviy tanglik mamlakat iqtisodiyotiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu esa ishlab chiqarishning qisqarishiga va ish o'rinlarining kamayishiga sabab bo'ladi. Sakkizinchi sabab pandemiya, tabiiy ofatlar yoki favqulodda vaziyatlar kabi kutilmagan holatlardir. Masalan, koronavirus pandemiyasi davrida ko'plab korxonalar faoliyati to'xtadi, xizmat ko'rsatish sohasi cheklab qo'yildi va millionlab odamlar vaqtincha ishsiz qoldi. Bu kabi omillar qisqa muddatda mehnat bozoriga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Ishsizlikning sabablari turli va murakkab bo'lib, ularni bartaraf etish uchun iqtisodiy islohotlar, ta'lim tizimini takomillashtirish, investitsiyalarni jalb qilish hamda mehnat bozorini samarali boshqarish zarur. Faqat kompleks yondashuv orqali ishsizlik darajasini kamaytirish va aholining barqaror bandligini ta'minlash mumkin.

Ishsizlikning iqtisodiyot va jamiyatga ta'siri

Ishsizlik jamiyat va iqtisodiyotga ko'plab salbiy oqibatlar keltirib chiqaradi. Avvalo, ishsiz qolgan fuqarolarning daromadi kamayadi, bu esa ularning turmush darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Natijada kambag'allik darajasi oshishi mumkin. Ishsizlikning yuqori darajasi mamlakat yalpi ichki mahsuloti hajmiga ham ta'sir qiladi. Chunki mehnat resurslaridan to'liq foydalanilmaganda iqtisodiyot o'z

imkoniyatlarini to'liq namoyon qila olmaydi. Ishlab chiqarish hajmi kamayadi, soliq tushumlari qisqaradi va davlat byudjetiga bosim ortadi. Ijtimoiy jihatdan esa ishsizlik ruhiy tushkunlik, o'ziga ishonchsizlik, stress va ijtimoiy norozilikni kuchaytirishi mumkin. Uzoq muddatli ishsizlik ayrim hollarda jinoyatchilikning oshishiga, oilaviy muammolarning ko'payishiga va jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikning izdan chiqishiga olib keladi. Shu sababli ishsizlik faqat iqtisodiy emas, balki ijtimoiy muammo sifatida ham qaraladi. Uni kamaytirish mamlakat taraqqiyoti va aholi farovonligini oshirishning muhim shartlaridan biridir. Ishsizlikning iqtisodiyot va jamiyatga ta'siri Ishsizlik har qanday davlat uchun jiddiy ijtimoiy-iqtisodiy muammo hisoblanadi. U nafaqat alohida shaxslar hayotiga, balki butun mamlakat iqtisodiy taraqqiyoti va jamiyat barqarorligiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ishsizlik darajasining oshishi ishlab chiqarish hajmi, aholi daromadlari, davlat byudjeti hamda ijtimoiy muhitga salbiy ta'sir etadi. Shu sababli ushbu muammoni chuqur o'rganish va uning oqibatlarini kamaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ishsizlik iqtisodiy o'sish sur'atlarining pasayishiga olib keladi. Mehnatga layoqatli aholining bir qismi ishlab chiqarish jarayonida ishtirok etmasa, mamlakat mavjud resurslaridan to'liq foydalana olmaydi. Natijada korxonalar mahsulot va xizmatlar hajmini kamroq ishlab chiqaradi, yalpi ichki mahsulot hajmi qisqaradi. Bu esa milliy iqtisodiyotning rivojlanish imkoniyatlarini cheklaydi. Ishsizlik aholining daromadlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ishsiz qolgan fuqarolar muntazam daromad manbaidan mahrum bo'ladi yoki daromadi keskin kamayadi. Natijada ularning xarid qobiliyati pasayadi, kundalik ehtiyojlarini qondirish qiyinlashadi. Bu holat oilalarning moliyaviy ahvoliga ta'sir etib, kambag'allik darajasining ortishiga sabab bo'lishi mumkin. Ishsizlik ichki bozor faolligini susaytiradi. Aholi daromadlari kamayganda iste'mol hajmi ham qisqaradi. Odamlar oziq-ovqat, kiyim-kechak, maishiy texnika va boshqa mahsulotlarni kamroq xarid qila boshlaydi. Talabning pasayishi esa korxonalar savdosiga salbiy ta'sir ko'rsatib, yangi ishlab chiqarish hajmini kamaytiradi. Bu holat yana qo'shimcha ishsizlikni yuzaga keltirishi mumkin. Ishsizlik davlat byudjetiga bosim o'tkazadi. Ish bilan band fuqarolar soliqlar to'laydi va davlat daromadlari shakllanadi. Agar ishsizlik oshsa, soliq tushumlari kamayadi. Shu bilan birga, davlat ishsizlik nafaqasi, ijtimoiy yordam va qayta tayyorlash dasturlariga ko'proq mablag' sarflashiga to'g'ri keladi. Bu esa byudjet xarajatlarining ortishiga olib keladi. Ishsizlik jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni kuchaytiradi. Uzoq muddat ishsiz yurgan insonlarda ruhiy tushkunlik, o'ziga ishonchsizlik, stress va kelajakka nisbatan xavotir kuchayadi. Ayniqsa yoshlar o'rtasida ish topa olmaslik umidsizlik kayfiyatini yuzaga

keltirishi mumkin. Natijada oilaviy nizolar, ajrimlar va ijtimoiy kelishmovchiliklar ortadi. Ishsizlik jinoyatchilik darajasining oshishiga ham sabab bo'lishi mumkin. Daromadsiz qolgan ayrim shaxslar noqonuniy yo'llar orqali mablag' topishga urinadi. Bu esa o'g'rilik, firibgarlik va boshqa huquqbuzarliklarning ko'payishiga zamin yaratadi. Shuningdek, jamiyatda xavfsizlik hissi pasayadi. Ishsizlik mehnat resurslari sifatining pasayishiga olib keladi. Uzoq muddat ishlamagan insonlarning malakasi eskiradi, amaliy tajribasi kamayadi va mehnat bozoriga qayta moslashishi qiyinlashadi. Natijada inson kapitalidan samarali foydalanish darajasi pasayadi. Ishsizlik migratsiya jarayonlarini kuchaytiradi. Ish topa olmagan fuqarolar boshqa hududlarga yoki xorijiy davlatlarga ish izlab ketishga majbur bo'lishi mumkin. Bu esa ayrim hollarda malakali kadrlarning mamlakatdan chiqib ketishiga sabab bo'ladi. Natijada ichki mehnat bozori va iqtisodiyot zarar ko'rishi mumkin. Ishsizlikning iqtisodiyot va jamiyatga ta'siri keng qamrovli bo'lib, uning oqibatlari ishlab chiqarish hajmidan tortib inson ruhiyatigacha bo'lgan ko'plab sohalarda namoyon bo'ladi. Shu bois ishsizlikka qarshi samarali siyosat yuritish, yangi ish o'rinlari yaratish, tadbirkorlikni rivojlantirish va aholi malakasini oshirish har bir davlatning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

Ishsizlikni kamaytirish yo'llari

Ishsizlik muammosini bartaraf etish uchun davlat, xususiy sektor va jamiyat hamkorligida kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilishi zarur. Eng avvalo, yangi ish o'rinlari yaratish asosiy vazifalardan biridir. Buning uchun sanoat, xizmat ko'rsatish, qishloq xo'jaligi, qurilish va axborot texnologiyalari kabi sohalarni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Yangi korxonalar tashkil etilishi va mavjud ishlab chiqarish quvvatlarining kengaytirilishi aholining bandligini ta'minlaydi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash ham ishsizlikni kamaytirishda samarali vosita hisoblanadi. Imtiyozli kreditlar ajratish, soliq yengilliklari berish, biznes yuritish tartib-taomillarini soddalashtirish orqali ko'plab fuqarolar o'z faoliyatini boshlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Natijada nafaqat tadbirkorlarning o'zi, balki boshqa fuqarolar uchun ham yangi ish o'rinlari yaratiladi. Kasb-hunar ta'limini rivojlantirish va qayta tayyorlash dasturlarini kengaytirish bugungi kunda dolzarb masalalardan biridir. Mehnat bozori talablariga mos mutaxassislarni tayyorlash, zamonaviy kasblarga o'qitish va aholining malakasini oshirish ish topish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ayniqsa yoshlar va ayollar bandligini ta'minlashga qaratilgan dasturlar katta samara beradi. Investitsiyalarni jalb etish ham muhim omil sanaladi. Mahalliy va xorijiy investitsiyalar hisobiga yangi ishlab chiqarish korxonalari, logistika markazlari,

savdo va xizmat ko'rsatish obyektlari barpo etiladi. Bu esa ko'plab ish o'rinlari yaratilishiga xizmat qiladi. Shuningdek, mehnat bozorini rivojlantirish, bo'sh ish o'rinlari to'g'risida tezkor axborot berish, elektron bandlik platformalarini joriy etish ham fuqarolarning ish topish jarayonini yengillashtiradi. Shu tariqa, ishsizlikni kamaytirish uchun iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va inson kapitaliga sarmoya kiritish zarur. Ishsizlik muammosini samarali hal etish uchun davlat, xususiy sektor va jamiyat hamkorligi asosida tizimli va kompleks yondashuv talab etiladi. Ishsizlikni kamaytirish nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi, balki aholining turmush darajasini oshirish va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga ham xizmat qiladi. Shu sababli bu yo'nalishda amalga oshiriladigan chora-tadbirlar keng qamrovli bo'lishi lozim. Eng muhim yo'nalishlardan biri bu yangi ish o'rinlarini yaratishdir. Sanoat, qurilish, qishloq xo'jaligi, xizmat ko'rsatish va axborot texnologiyalari sohaslarini rivojlantirish orqali ko'plab yangi ish joylarini tashkil etish mumkin. Yirik ishlab chiqarish korxonalarini qurish, mavjud korxonalarni modernizatsiya qilish va hududlarda sanoat zonalarini rivojlantirish bandlik darajasini oshirishga xizmat qiladi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash ham ishsizlikni kamaytirishda muhim rol o'ynaydi. Tadbirkorlik faoliyatini boshlash uchun qulay sharoit yaratish, soliq yengilliklari berish, imtiyozli kreditlar ajratish va byurokratik to'siqlarni kamaytirish orqali aholi o'z biznesini yo'lga qo'yishi mumkin. Bu esa nafaqat tadbirkorlarning o'zi uchun, balki boshqa fuqarolar uchun ham qo'shimcha ish o'rinlarini yaratadi. Kasb-hunar ta'limini rivojlantirish va qayta tayyorlash tizimini takomillashtirish ham juda muhimdir. Mehnat bozori talablariga mos zamonaviy kasblarni o'rgatish, IT sohasiga oid bilimlarni kengaytirish va amaliy ko'nikmalarni oshirish fuqarolarning ish topish imkoniyatini sezilarli darajada kengaytiradi. Ayniqsa yoshlar va ishsiz fuqarolarni qisqa muddatli o'quv kurslari orqali qayta tayyorlash samarali natija beradi. Investitsiyalarni jalb qilish ham bandlikni oshirishning asosiy omillaridan biridir. Mahalliy va xorijiy investitsiyalar yangi ishlab chiqarish korxonalari, xizmat ko'rsatish markazlari va infratuzilma loyihalarini amalga oshirishga imkon beradi. Bu esa iqtisodiyotda qo'shimcha ish o'rinlarining yaratilishiga olib keladi. Mehnat bozorini rivojlantirish va raqamlashtirish ham muhim yo'nalish hisoblanadi. Bo'sh ish o'rinlari haqida tezkor ma'lumot beruvchi elektron platformalar, onlayn ish topish tizimlari va bandlik markazlarini modernizatsiya qilish fuqarolar va ish beruvchilar o'rtasidagi aloqani tezlashtiradi. Bu esa ishga joylashish jarayonini osonlashtiradi va vaqtni tejaydi. Hududiy iqtisodiy rivojlanishdagi nomutanosiblikni kamaytirish ham zarur. Chekka hududlarda

sanoat va xizmat ko'rsatish sohalarini rivojlantirish, infratuzilmani yaxshilash va investitsiyalarni jalb qilish orqali ish o'rinlarini teng taqsimlash mumkin. Bu esa ichki migratsiya bosimini kamaytiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ishsizlik har qanday mamlakat uchun dolzarb ijtimoiy-iqtisodiy muammolardan biri hisoblanadi. U iqtisodiy o'sish sur'atlariga salbiy ta'sir ko'rsatibgina qolmay, aholi turmush darajasining pasayishiga ham sabab bo'ladi. Shu bois ishsizlikka qarshi kurashish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lishi kerak. Ishsizlikni kamaytirish uchun yangi ish o'rinlari yaratish, tadbirkorlikni rivojlantirish, kasb-hunar ta'limini takomillashtirish va investitsiyalarni keng jalb etish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, mehnat bozoridagi talab va taklif muvozanatini ta'minlash ham zarur. Aholining bandligini oshirish orqali nafaqat iqtisodiy barqarorlikka erishiladi, balki jamiyat farovonligi ham yuksaladi. Demak, ishsizlik muammosini samarali hal etish mamlakat taraqqiyoti va kelajak rivojining muhim omilidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. "O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy holati" – Toshkent, 2024.
2. O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi. "Bandlik va mehnat bozori holati bo'yicha hisobotlar" – Toshkent, 2023–2025.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika va iqtisodiy tadqiqotlar instituti. Iqtisodiy tahlil va bandlik masalalari bo'yicha ilmiy ishlanmalar – Toshkent, 2022.
4. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. "Iqtisodiyot nazariyasi" darslik – Toshkent, 2021.
5. Sh.Shodmonov, U. G'afurov. "Iqtisodiyot nazariyasi" – Toshkent: "Iqtisod-moliya" nashriyoti, 2019.
6. A. O'lmasov. "Makroiqtisodiyot" – Toshkent: "Iqtisodiyot" nashriyoti, 2020.
7. R. To'rayev. "Mehnat iqtisodiyoti va bandlik" – Toshkent, 2021.
8. www.stat.uz – O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi rasmiy sayti.
9. www.lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

